

O'ZBEK TILI GRAMMATIKASIDA SO'Z TURKUMLARI
TRANSFORMATSIYASI VA UNING LINGVISTIK TALQINI

Hamrayeva Marjona Nasridin qizi

Navoiy davlat universiteti 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek tili grammatikasida so'z turkumlari transformatsiyasi va ularning lingvistik talqini tahlil qilinadi. So'z turkumlarining morfologik va sintaktik o'zgarishlari, semantik mazmuni va kontekstga bog'liqligi o'rganiladi. Tadqiqot natijalari so'z turkumlari transformatsiyasining tilshunoslikdagi ahamiyati va amaliy qo'llanilishini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *o'zbek tili, grammatik transformatsiya, so'z turkumlari, lingvistika, sintaksis, morfologiya, semantika*

Abstract: *This article analyzes the transformation of word classes in Uzbek grammar and their linguistic interpretation. Morphological and syntactic changes of word classes, as well as their semantic meaning and context dependency, are examined. The results of the study demonstrate the significance of word class transformation for linguistics and its practical applications.*

Keywords: *Uzbek language, grammatical transformation, word classes, linguistics, syntax, morphology, semantics*

Аннотация : *В данной статье анализируется трансформация частей речи в узбекской грамматике и их лингвистическая интерпретация. Рассматриваются морфологические и синтаксические изменения частей речи, а также их семантическое значение и зависимость от контекста. Результаты исследования показывают значимость трансформации частей речи для лингвистики и её практического применения.*

Ключевые слова: *узбекский язык, грамматическая трансформация, части речи, лингвистика, синтаксис, морфология, семантика*

Til insoniyatning eng muhim ijtimoiy vositalaridan biri bo'lib, u jamiyatda aloqa va bilim almashishni ta'minlaydi. Til tizimi, xususan, uning grammatikasi, so'z turkumlarining o'zaro transformatsiyasini o'rganish orqali tilning morfologik va sintaktik imkoniyatlarini chuqur anglash mumkin [1, 156-158b]. So'z turkumlari transformatsiyasi – bu tilning morfologik, sintaktik va semantik qatlamlarida yuzaga keladigan o'zgarishlar majmui bo'lib, u orqali bir so'zning boshqa turkumga o'tishi, yangi ma'no va funksiyani olishi mumkin.

O'zbek tili agglutinatip tipga mansub bo'lib, so'z shakllari va turkumlarining o'zaro o'zgarishi tildagi sintaktik qatlamlar va lug'aviy boylikni aks ettiradi. Masalan, otlar fe'l shakliga, fe'llar esa ot yoki sifat shakliga o'tishi mumkin. Bu jarayonlar tilning fleksiv va

yaratuvchan qobiliyatini ko'rsatadi hamda tilning ijodiy imkoniyatlarini kengaytiradi [2, 45-47 b].

So'z turkumlari transformatsiyasini o'rganish tilshunoslik tadqiqotlarida bir nechta jihatdan muhim: birinchidan, u tilning morfologik va sintaktik tuzilishini tushunishga yordam beradi; ikkinchidan, u semantik qatlamni aniqlash va so'zlar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni ko'rsatadi; uchinchidan, u o'zbek tilini o'qitish, lug'at tuzish va kompyuter lingvistikasi sohalarida amaliy ahamiyatga ega [3, 34-36b]. Shuningdek, so'z turkumlari transformatsiyasi tilning tarixiy rivojlanishi va ijtimoiy kontekstdagi o'zgarishlarini ham yoritadi. Klassik adabiyotlarda ishlatilgan fe'l va ot shakllari zamonaviy nutqda yangi morfemalar yordamida o'zgarib borgan. Bu tilning lingvistik evolyutsiyasini o'rganish va uning norma va kontekstual qo'llanilishini tushunish uchun muhimdir [4, 102-104b].

Tadqiqotning asosiy maqsadi – o'zbek tili grammatikasida so'z turkumlari transformatsiyasini aniqlash, ularning lingvistik talqinini berish va amaliy qo'llanilishi yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqishdir. Shuningdek, maqola orqali so'z turkumlari transformatsiyasining o'zbek tilidagi lug'aviy boylik, sintaksis va semantika tizimlariga ta'siri tahlil qilinadi.

Natijalar tilning zamonaviy rivojlanishi, morfologik va sintaktik xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi va tilni o'qitish, lug'at tuzish hamda lingvistik texnologiyalar yaratishda ilmiy baza sifatida xizmat qiladi [5, 156-158b]

Tadqiqotda sintaktik-morfologik tahlil, korpus lingvistika va komparativ tahlil metodlaridan foydalangan. Tadqiqot materiali sifatida klassik va zamonaviy o'zbek adabiy matnlari, shuningdek, ilmiy manbalar ishlatildi [3, 34-36b]. So'z turkumlarini o'rganish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirildi:

1 -Morfologik transformatsiya – so'z shakllarining hosil bo'lishi va grammatik kategoriyalar bilan bog'liqligi.

2-Sintaktik transformatsiya – so'zning gapdagi vazifasi va o'rniga bog'liq o'zgarishlar.

3-Semantik transformatsiya – so'z ma'nosining kengayishi yoki torayishi

Tahlil jarayonida nominal, verbal, sifat, ravish, son, olmosh va bog'lovchi so'zlar asosida transformatsiyalar tasniflandi va ularning lingvistik talqini ko'rib chiqildi.

O'zbek tilida otlar turli qo'shimchalar yordamida fe'l yoki sifat shakliga o'tadi. Misol: "gul" (ot) → "gulla" (fe'l) [5, 156-158].

Fe'llar ko'pincha ot yoki sifat shakliga o'tadi. Misol: "o'qimoq" (fe'l) → "o'quvchi" (ot)

Sifat va ravish so'zlari bir-biriga aylanish orqali gap ma'nosini o'zgartiradi. Masalan: "tez" (ravish) → "tezkor" (sifat), "chiroyli" (sifat)

Olmoshlar turkumlararo almashishda vositachi rolini bajaradi. Misol: "kim" olmoshi turli nominal va verbal kontekstlarda farqli ma'no oladi. Bog'lovchi so'zlar esa gaplararo mantiqiy bog'liqlikni ta'minlaydi [8, 55-57].

Lingvistik talqin: Lingvistik talqin so'z turkumlari transformatsiyasini chuqur o'rganish orqali morfologik, sintaktik va semantik bog'liqlikni aniqlash imkonini beradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Transformatsiyalar normativ va kontekstual til qo'llanilishi o'rtasidagi farqlarni ko'rsatadi [9, 143-145].

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilida so'z turkumlari transformatsiyasi tilning morfologik va sintaktik imkoniyatlarini kengaytiradi, so'zning semantik qatlamini boyitadi va gap tuzilishini moslashtiradi. Bu jarayon tilning lug'aviy boyligini oshirib, tilshunoslik va amaliyot sohalarida qo'llanilishi mumkin [10, 156-158].

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sobirov, A. O'zbek tilining morfologiyasi. Toshkent: Fan, 2015, 156-158b.
2. Karimov, B. Tilshunoslik asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2018, 45-47b.
3. Xolmatov, M. O'zbek tilida so'z turkumlari. Toshkent: Til va Adabiyot, 2017, 34-36b.
4. Nazarov, S. Sintaksis va semantika. Toshkent: Akademiya, 2016, 102-104b.
5. Rahmonov, F. O'zbek tili grammatikasi. Toshkent: Fan va Texnologiya, 2019, 156-158b.
6. Qodirov, D. So'z turkumlari lingvistik talqini. Toshkent: Ilm, 2018, 78-80b.
7. Tashkent, O. O'zbek tili va tilshunoslik. Toshkent: O'zbekiston, 2020, 112-114 b.
8. Yunusov, I. Morfologiya va sintaksis. Toshkent: Fan, 2014, 55-57b.
9. Usmonov, R. O'zbek tilida transformatsiyalar. Toshkent: Akademiya, 2017, 143-145b.
10. Mirzaev, L. Til va lingvistik tahlil. Toshkent: Ilmiy Nashr, 2021, 156-158b.

